

GEOPA-COPA seminārs

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS DARBA TIRGUS: DARBASPĒKA IZMAKSAS, ELASTĪBA UN SAISTĪBU ASPEKTI

EUROPEAN AGRICULTURAL LABOR MARKET: LABOR COSTS, FLEXIBILITY AND CONTRACTUAL ASPECTS

2013. gada 26. – 27. novembrī Kauņā (Lietuva)

Seminārā piedalās 40 dalībnieki no Lietuvas, Bulgārijas, Ungārijas, Nīderlandes, Polijas, Īrijas, Anglijas, Zviedrijas, Itālijas, Francijas, Spānijas, Portugāles, Somijas un COPA-COGECA biroja Beļģijā. Latviju pārstāv Latvijas Zemnieku federācijas ekspertes Agnese Hauka un Sarmīte Babāne.

GEOPA 2013. gada rudenī veic aptauju un izpēti par nodarbinātības politiku un likumdošanu, kas ietekmē lauksaimniecībā nodarbinātos. Konferences mērķis ir diskusiju un pētījuma rezultātā noteikt galvenos darba jautājumus un būtiskās lietas lauksaimniecības sektora nodarbinātībā, kas kopīgas un atšķirīgas visām GEOPA dalībvalstīm.

Ieteikums:

- 2013. gada decembrī būs GEOPA valdes priekšsēdētāja un valdes locekļu vēlēšanas. Latvija var izvirzīt savu kandidātu valdes priekšsēdētāju un valdes locekļu amatam, līdz 2. decembrim iesniedzot kandidāta pieteikumu GEOPA birojam.

Kopsavilkums:

- Semināra laikā tiek uzsvērts izaicinājums palielināt saimniecību produktivitāti un rentabilitāti vienlaikus ievērojot daudzos kvalitātes un vides aizsardzības standartus.
- Dažādu valstu pārstāvji vairākkārtīgi norāda, ka oficiālā statistika nesniedz reālās situācijas atainojumu, tomēr pētījumā tiek izmantoti Eurostat dati (oficiālā statistika) un ņemti vērā GEOPA dalīborganizāciju iesniegtās aptaujas rezultāti.
- Katrā valstī ir sava nodarbinātības politika, kas nosaka atalgojuma lielumu, darba stundu skaitu, brīvdienu skaitu pastāvīgi nodarbinātajiem un sezonas strādniekiem.
- Latvijā ir viena no zemākajām lauksaimniecībā nodarbinātā atalgojuma stundas likmēm ES. Zemākas darba likmes ir Polijā, Lietuvā un Rumānijā.
- Latvijā ir augstākā virsstundu likme ES – 100% no pamata stundu likmes, tomēr, ņemot vērā zemo atalgojuma pamatlīkmi, piemaksa par virsstundu darbu nav tik liela.
- Lietuvas lauksaimniecībā ir līdzīgas problēmas/izaicinājumi kā Latvijā – saimniecību vadītāju novecošana, paaudžu nomaiņa un darbinieku trūkums.
- Lauksaimniecības produktivitāte un rentabilitāte netiek līdzī ES lauksaimniecībā strādājošajiem uzliktajiem nosacījumiem.
- Lauksaimniecības nozarē es ir daudz izaicinājumu, kas ietekmē nozarē strādājošos un to produktivitāti – dabas norises, ekonomika, politika un vide.
- KLP kļūst arvien „mīkstāks/netaustāmāks” un tās ietvaros paredzētais valsts atbalsts nav vērsts uz tirgus paplašināšanu, bet ES vides saglabāšanu.

- Dažās ES valstīs darba devējam papildus atalgojumam un sociālajiem nodokļiem ir jāsedz transporta un mājokļa kompensācijas un jānodrošina noteikts skaits apmācības.
- Dažās ES valstīs darbiniekiem pienākas „14.” un „15.” alga (Francija, Spānija).
- ES dalībvalstīs lauksaimniecībā nodarbinātajiem attiecas katras valsts darba likums (vienots visām nozarēm), tomēr ar dažiem atvieglojumiem – sezonas strādnieku nodarbināšanā, ģimenes locekļu nodarbināšanā, virsstundu piemērošanā sezonas laikā, ja nepārsniedz gadā noteikto darba stundu apjomu.
- lauksaimniecības ienākumi ir gandrīz uz pusi mazāki, kā citos sektoros, turklāt vismaz 2/3 ienākumi tiek gūti no atbalsta maksājumiem.
- Itālijā **ģimenes locekļi līdz ceturtajai radniecības pakāpei drīkst strādāt bez atalgojuma – viņi netiek uzskatīti kā darbinieki.**
- Ungārijā ir izveidota sezonas strādnieku pieteikšanas sistēma, kurā katru dienu ir jāpiereģistrē tie sezonas strādnieki, kuri tajā dienā strādā saimniecībā.
- Beļģijā likumdošanā ir noteikts, ka pastāvīgais darbinieks, kura darba līguma termiņš beidzas, nedrīkst tikt pieņemts darbā kā sezonas strādnieks – jābūt 90 dienu pārtraukumam.
- Beļģijā tiek atbalstīts studentu darbs jebkurā nozarē – par studentiem ir jāmaksā mazāki sociālie nodokļi, kas darba devējam ir izdevīgi.
- nodarbināto intereses nedrīkst kavēt uzņēmēja darbību – tām jābūt saprātīgām. Tāpat arī tiek nodarīts, ka būtiski ir nodrošināt droši darba vidi strādājošajiem, paredzēt elastīgu darba laiku strādājošajiem.
- būtiski ir nodrošināt droši darba vidi strādājošajiem, paredzēt elastīgu darba laiku strādājošajiem.
- KLP politika iznīcina mazās saimniecības.

SEMINĀRA APRAKSTS

Lietuvas Zemnieku biedrības valdes priekšsēdētājs Jonas Talmantas konferences dalībniekiem sniedz pamatinformāciju par Lietuvu un tās lauksaimniecību. Valstī ir 116 tūkstoši saimniecības ar kopējo apgūto plātību 1,2 miljoni LIZ. 349 tūkst. iedzīvotāju ir nodarbināti lauksaimniecībā. 45% no saimniecībām vada 41-69 gadus veci saimnieki, 50% saimniecību vadītāji ir vecāki par 69 gadiem un tikai 5% ir vecumā līdz 40 gadiem. Lai modernizētu saimniecības, daudz ir izmantots ES atbalsts. Saimniecības kļūst lielākas, lauksaimniecībā tiek nodarbināti mazāk strādājošie. Problēma ir nodarbinātība, jo migrācijas rezultātā ir samazinājies iedzīvotāju skaits laukos un arī jauniešu skaits gan laukos, gan valstī kopumā. Lauksaimniekiem nepieciešami arvien kvalificētāki strādnieki, bet tie visi ir jāapmāca. Izaicinājums ir piesaistīt jauniešus lauksaimniecības sektoram, lai viņi pārņemtu vecāku saimniecības un veidotu jaunas. Lietuvā ir 41 reģionālā lauksaimnieku apvienība.

Paulo Gouveia (COPA-COGECA direktors) uzsver, ka KLP reforma vēl nav beigusies, lai arī ir pieņemts lēmums un apstiprināts budžets. Tiek uzsvērts, ka šobrīd **palielinās pieprasījums pēc lauksaimniecības produktiem, kas nepieciešami kā pārtika un arī kā izejvielas alternatīvās enerģijas iegūšanai.** Izaicinājumi ir spēt palielināt produktivitāti un no pieejamiem un ierobežotajiem zemes resursiem spēt iegūt vairāk produkcijas. Izaicinājums ir klimata izmaiņas, negaidītas dabas katastrofas vai dabas apstākļi,

kas būtiski ietekmē lauksaimniekus. Mērķis: saglabāt dzīvotspējīgu lauksaimniecības ražošanu Eiropā un pielāgoties un mazināt klimata pārmaiņas.

Izaicinājums ir :

- produktivitāte un nodarbinātība – konkurētspēja,
- rentabilitāte caur investīcijām un inovācijām,
- izmaksu – cenas balanss,
- konkurence ar trešajām valstīm brīvās tirdzniecības palielināšanas apstākļos,
- augsti regulējošie nosacījumu produkcijas kvalitātei, dzīvnieku labturībai, vides saglabāšanai,
- ES atkarība no importa no trešajām valstīm, kurām nav tādi paši produkcijas standarti,
- Nesabalansēta un negodīga pārtikas ķēde.

Jautājums – vai topošais KLP risinās norādītos izaicinājumus?

Salīdzinot KLP 1990. gadā un 2011. gadā, KLP jau tika „zaļināts”. Salīdzinot ar 1990. gadu, vairs nav subsīdijas eksportam, daudz mazāk ir tirgus un ražošanas atbalsts, bet būtiski palielinājies (90%) atbalsts atdalītiem maksājumiem un finansējums lauku attīstībai. Norāda, ka **produktivitāte un rentabilitāte netiek līdzī nosacījumiem, kas radīti pārtikas drošībai ES**. Kopumā, salīdzinot 15 ES dalībvalstis, **lauksaimniecības ienākumi ir gandrīz uz pusi mazāki, kā citos sektoros, turklāt vismaz 2/3 ienākumi tiek gūti no atbalsta maksājumiem**.

2000. – 2010. gadā pasaules produkcijas pieauguma rādītājs ir 2,6% gadā. **Izaicinājumi**: vairāk ekstrēmu situāciju, nepieciešamība pielāgot produkciju un ierobežot negatīvo ietekmi uz klimata izmaiņām, kā arī pabarot vairāk iedzīvotājus. **Prioritāte ir produktivitātes palielināšana, sasniedzot ilgtspējību un videi draudzīgu izaugsmi**. Paulo Gouveia uzskata, ka standartiem un zemes pārvaldībai ir jābūt sabalansētai ar rentabilitāti un produktivitāti.

OECD ģenerālsekretāra vietnieks Yves Leterme videouzrunā norāda, ka būtiski ir palielināt saimniecību produktivitāti un rentabilitāti, ka ikviens lauksaimnieks ir būtisks ES lauksaimniecībā un ikvienam ir jāpiedalās vides saglabāšanas pasākumos, vienlaicīgi palielinot produktivitāti un nozares efektivitāti. Atzīst, ka KLP 2014-2020 ir kļuvis daudz komplicētāks, apredzot atbalstu dažādām lauksaimnieku grupām.

GEOPA eksperts Christoph Schroeder. Runājot par lauksaimniecības attīstību un saimniecību produktivitātes un rentabilitātes paaugstināšanu, būtiski ir sekot līdzī ražošanas izmaksām, starp kurām būtisku daļu aizņem darbaspēka izmaksas. Katrā valstī ir sava nodarbinātības politika, kas nosaka atalgojuma lielumu, darba stundu skaitu, brīvdienu skaitu pastāvīgi nodarbinātajiem un sezonas strādniekiem.

Semināra mērķis ir apkopot informāciju par nodarbināto skaitu, darbaspēka izmaksām un darba laika nosacījumiem. Vai darbaspēka izmaksas ir pārāk augstas un vai ir iespējams būt elastīgākiem, nosakot darba laiku.

Informācija par līdz semināram veikto informācijas analīzi, balstoties uz dalībvalstu aizpildītajām un iesniegtajām anketām.

Salīdzinot dalībvalstu saimniecību skaitu un nodarbinātos, Polijā ir daudz saimniecības, bet maz darba devēji (*employers*), arī Itālijā un Spānijā ir līdzīga situācija. Daudz sezonas strādnieki ir Francijā, Itālijā un Spānijā.

GEOPA eksperts pārsteigts par Latvijā augsto lauksaimniecībā nodarbināto skaitu – 181 tūkst. darbinieku. Latvija ir viena no tām trīs valstīm, kurās ir visvairāk pakalpojumu sniedzēji (*contractors*). Pēc darbaspēka izmaksām tikai Polijā un Lietuvā ir zemāka lauksaimniecībā nodarbināto samaksa par darba stundu.

Valsts	Darba samaksa (EUR/stundā)
Lietuva	3,13
Polija	3,32
Latvija	3,9
Portugāle	4,35
Ungārija	5,28
Spānija	9,38
Īrija	11,22
Itālija	13,72
Beļģija	15,19
Nīderlande	15,73
Francija	16,61
Austrija	16,63

Darba nedēļas garums – Lielākoties dalībvalstīs ir 40 darba stundu nedēļa un Francijā tās ir 35 darba stundas nedēļā. **Virsstundu likmes** – Itālijā 25%; Francijā 25%; Īrijā 33%; Vācijā 20-150% (atkarīgs no reģiona). Latvija tiek īpaši izcelta ar visaugstāko virsstundu likmi - 100%.

Diskusijas:

Polijā pieejamā statistika nesakrīt ar reālo situāciju. Polijā ir vairāk nekā 2 miljoni saimniecību, *Eurostat* datos - 1,2 miljoni saimniecību, bet īstenībā Polijā ir 600 tūkstoši aktīvu saimniecību. Apmēram 70 tūkstošiem saimniecību ir sezonas darbinieki un strādnieki. Polijā sezonas strādnieki lielākoties ir ukraiņi. Netiek reģistrēti kaimiņi un citi draugi, kas palīdz sezonas ražas laikā.

Bulgārijā darbaspēka izmaksas ir jūtīgs jautājums. Iespējams, darbaspēka izmaksas ir pašas zemākās visās ES. Vai pētījumā tiek skatīta saistība starp darbaspēka izmaksām un produktivitāti?

Francijas situācija

325 tūkstoši saimniecības – vīnkopība 26,1%, liellopi 45,5%. Profesionālo saimniecību skaits no 2003. līdz 2012. gadam ir samazinājies par 20%, bet darba devēju (*employers*) skaits samazinās par 6%. Profesionālās saimniecības kļūst lielākas. Ir bijuši vairāk kā 1 miljons noslēgtie līgumi par noteiktu darbu veikšanu, no kuriem lielā daļa 60% bija par termiņu līdz 30 dienām. Darba samaksa minimālā ir 9,43 EUR/stundā kopš 2013. gada 1. Janvāra + 45% darba devēju iemaksas. Darba devējam ir sociālie maksājumi 33% un 12% ir izmaksas apmācībām, transporta kompensācijai, mājokļa izdevumu kompensācijai, līdz ar to darba devējam papildus atalgojumam ir jāparedz 45% papildus izmaksas. Gadā

ir 340 darba stundas, t.i., 35 darba stundas nedēļā. Par virsstundām +25% līdz 44 darba stundām nedēļā, ja strādā vairāk nekā 44 stundas nedēļā, tad par virsstundām jāmaksā 50%.

Polijas situācija

Lauksaimniecībā nodarbinātie pasaulē 37%, ES - 5,7%, Polijā - 13,4%. Polijā izteiktā vairākumā ir nelielas ģimenes saimniecības. Ja lauksaimnieki maksā 2 EUR/stundā viņu asistentiem, tad tā ir laba samaksa. Vidējā saimniecība ir 10 ha un tajā ir nodarbināti 2 cilvēki, kuri nevar nodrošināt pietiekamus ienākumus dzīvošanai.

Darba stundu ilgums ir tāds pats kā Latvijā – 8 stundu darba diena un 40 darba stundas nedēļā. 2013. gada 23. augustā tika pieņemti grozījumi darba likumā, kas paredz, ka var būt **references periods 12 mēneši – nedrīkst pārsniegt kopējo gada stundu skaitu, bet var būt tā, ka kādu mēnesi tiek strādātas virsstundas**, bet citu mēnesi – mazāk, un kopējam stundu skaitam 12 mēnešu periodā ir jābūt atbilstošam darba likumdošanai.

Horvātijā šobrīd tiek diskutēts par references perioda piemērošanu lauksaimniecībā nodarbinātajiem, pret ko ir Tirdzniecības kameras, kuras uzskata, ka lauksaimnieki šo likumdošanas normu izmantos negodīgi. Horvātijā ir 42 atvaļinājuma dienas.

Itālijas situācija

Darba devēji ir 190 045, pilna laika nodarbinātie 115 395, sezonas strādnieki 978 075. Minimālā lauksaimniecībā strādājošā alga ir noteikta ar kolektīvo līgumu – 1200 EUR (1. profesionalitātes līmenim), 1100 EUR (2. profesionalitātes līmenim) un 750 EUR (3. profesionalitātes līmenim). Lopkopim 1100 EUR, traktoristam 1200 EUR. Minimālais atalgojums sezonas strādniekam ir 750 EUR mēnesī. Lauksaimniecības pakalpojumu sniedzēji saņem lielāku atalgojumu – lopkopji 1378 EUR, kvalificēts traktora vadītājs 1400 EUR, kvalificēts strādnieks dārzkopībā 1350 EUR. Sezonas strādniekiem stundas likme 8,55 EUR. Papildus maksājumi darbiniekiem ir 13. un 14. mēneša alga – 13. mēneša alga ir decembrī un 14. mēneša atalgojums ir aprīlī.

Darbiniekiem pienākas papildus apmaksātās brīvdienas – 1 diena par bērna dzimšanu, 10 dienas par kāzām, 5 dienas bērņu gadījumos, kā arī valsts noteiktās brīvdienas. Ir iespējams grupas darba līgums – vienas ģimenes locekļi vai uzņēmuma darbinieki, piemēram, viena uzņēmuma darbinieki var tikt algoti šajā uzņēmumā un strādāt (sniegt pakalpojumus) dažādās citās saimniecībās. **Ģimenes locekļi līdz ceturtajai radniecības pakāpei drīkst strādāt bez atalgojuma – viņi netiek uzskatīti kā darbinieki.**

Latvijas situācija. Latvijas Zemnieku federācijas eksperte Sarmīte Babāne ir sagatavojusi un prezentē informāciju par situāciju Latvijas darba tirgū: darba spēks, atalgojums un darba likums. Prezentācija pievienota atskaites pielikumā.

Spānijas situācija

737 560 nepilna laika nodarbinātie. Visvairāk ilgtermiņa līgumi ar strādājošajiem ir liellopu saimniecībās. Sezonas strādnieki visvairāk ir dārzkopībā un augļkopībā. Minimālā alga valstī ir 645,30 EUR mēnesī, dienas alga 21,51 EUR un 5,05 EUR stundā. Traktoristiem 40,07 EUR dienā, tehniskiem darbiniekiem

inženieriem 43,08 EUR, vīnkopībā 49 EUR/dienā, vīna dārzu kopšanā 52 EUR/dienā. Decembrī un vasarā ir papildus maksājumi – 13. un 14. alga. Tāpat arī ir kompensācijas par transportu, nokļūšanai darbā, kā arī ir kompensācijas par uzņēmumā nostrādāto laiku (ar lielāku gadu pieredzi, lielākas piemaksas). Traktoristam, kurš strādā graudkopībā ir 1120 EUR mēnesī, bet saskaitot dažādas piemaksas, var saņemt vidēji 1200 EUR mēnesī. Sezonas strādniekiem maksā dienas atalgojumu, bet pastāvīgi nodarbinātajiem – mēneša atalgojumu. 24 dienas – mēneša atvaļinājums, 15 dienas pēc kāzām un bērna dzimšanas, 14 nacionālās brīvdienas.

Ungārijas situācija

Nav pieejama statistika, cik cilvēki ir nodarbināti lauksaimniecībā. Ir trīs dažādas metodes/informācijas avoti, no kuriem var spriest par nodarbināto skaitu, bet skaidra vienkopus informācija nav pieejama. **Ir izveidota sezonas strādnieku pieteikšanas sistēma, kurā katru dienu ir jāpieregistrē tie sezonas strādnieki, kuri tajā dienā strādā saimniecībā.** Reģistrēto sezonas strādnieku skaits ir palielinājies, salīdzinot 2010. gadu, kad sistēma tika ieviesta, un 2011. gadu.

Kopš 2010. gada valstī ir būtiski pieaudzis nodokļu slogs, uz kā pamata ir palielinājusies minimālā alga, bet 'uz rokas' cilvēku ienākumi nav būtiski palielinājušies. Dienas nodoklis par sezonas strādnieku ir 1,7 EUR. Sezonas strādniekiem maksā 85-87% no minimālās noteiktās algas. Sezonas strādnieki var tikt nodarbināti 4 mēnešus. Ir pieņemts jauna darba likumdošana, kurā ir paredzēts, ka var nodarbināt arī darbiniekus, kuri jau citā darbā strādā pilnu darba slodzi, piemēram, traktoristus, grāmatvežus u.tml.

Nīderlandes situācija

Diferencēts atalgojums – pensionāri ir lētākais darba spēks, jo viņiem nav jāmaksā visi sociālie nodokļi, tad ir studenti un māsaimnieces. 10% no nodarbinātajiem strādā lauksaimniecības un pārtikas pārstrādes nozarē. Darba nedēļā ir 38 darba stundas. **Sezonas laikā var strādāt līdz 48 darba stundām nedēļā, bet kopējās gadā nostrādātās stundas nedrīkst pārsniegt valstī noteiktās darba stundas.**

Anglijas situācija

Saimniecību rentabilitāte samazinājusies par 14%. Ir 39 stundu darba nedēļa un 50% piemaksa (no pamatalgas) par virsstundu darbu. 6,31 £/stundā ir pastāvīgi nodarbinātā atalgojums lauksaimniecības sektorā (palielināts 2013. gada 1. oktobrī).

Anglijā netiek vākta statistika intereses pēc, jo katra aptauja ir papildus izmaksas lauksaimniekiem, jo lauksaimnieki maksā aptaujas aizpildītājiem un tās ir nevajadzīgas izmaksas. Tiek apkopota informācija, kas palīdz būt efektīviem, nevis intereses pēc. Anglijā iedzīvotāji nemaksā nodokļus, ja ienākumi ir 10000 £ gadā, tādējādi samazinot birokrātisko slogu valstī.

Beļģijas situācija

Sezonas darbinieks var strādāt 65 dienas gadā, bet, ja tiek strādāts vairāk dienas, tad ir jāpieņem pastāvīgā darbā un jāslēdz standarta darba līgums. Ir noteikts noteikts nodokļa apjoms sezonas darbiniekam. Nedrīkst izmantot likumdošanas atvieglojumus, lai aizstātu pastāvīgos darbiniekus ar sezonas strādniekiem. Tāpēc **likumdošanā ir noteikts, ka pastāvīgais darbinieks, kura darba līguma termiņš beidzas, nedrīkst tikt pieņemts darbā kā sezonas strādnieks – jābūt 90 dienu pārtraukumam.** Studentu darbs – no 15 gadiem var strādāt 50 dienas gadā ikvienā uzņēmumā Beļģijā, neatkarīgi no nozares. Atalgojums studentam ir 9,98 EUR/stundā, turklāt sociālais nodoklis ir 5,54%, ko apmaksā

darba devējs. Pastāvīgi nodarbinātie – pilna laika nodarbinātais lauksaimniecības nozarē teorētiski izmaksas ir vidēji 9,98 EUR/stundā, bet sociālie maksājumi ir lielāki, nekā studentiem.

EFFAT vadītājs Arnd Sphan: uzsver EFFAT un GEOPA sadarbību un kopīgi paveikto. Mērķis ir panākt, lai ikvienā saimniecībā, arī ģimenes saimniecībās, kurās tiek nodrošināti ienākumi ģimenes izdzīvošanai, būtu viens oficiāli nodarbinātais. Uzsver saimniecību nozīmi lauku reģionos un cik svarīgi, ka ģimenes saimniecības spēj nodrošināt ģimeni ar pārtiku un nepieciešamajām lietām. No lauksaimniecības biznesa sagaida augstu kapacitāti, tehnoloģiju izmantošanu, efektivitāti. No lauksaimniecības darbiniekiem tas nozīmē, ka darba tirgus kļūst būtisks, jo arī nepieciešamās prasmes ir arvien nozīmīgākas. **EFFAT vairāk vēršīs uzmanību uz kvalifikācijas palielināšanu lauksaimniecībā nodarbinātajiem, uzņēmējspēju attīstīšanai – lai darbinieki kļūtu motivēti izaugsmei.**

Agnese Hauka

Paraksts

Sarmīte Babāne

Paraksts